

І. К. Журавльова,
директор Центральної наукової бібліотеки
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
С. Б. Глибицька,
головний бібліограф Центральної наукової бібліотеки
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

БІБЛІОТЕКАР-ПЕРШОВІДКРИВАЧ

До 100-ліття Віри Карапетівни Мазманьянц (1919–2011)

Старше покоління працівників Центральної наукової бібліотеки Харківського державного університету (нині – Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна) з шаною і любов'ю згадують Віру Карапетівну Мазманьянц, видатну постать та чудову жінку, яка віддала бібліотеці майже 50 років свого життя. Ця людина-легенда встигла зробити багато відкриттів та нововведень: виявила в фондах ЦНБ і ввела у науковий обіг колекцію стародрукованих книг з особистої бібліотеки видатного релігійного і громадського діяча петровської епохи Стефана Яворського; з її ініціативи почалося формування колекцій видань друкарні Харківського університету та особистих бібліотек учених цього закладу (зокрема, О. О. Потебні, М. Д. Пильчикова та ін.), її перу (у співавторстві) належать перший нарис, присвячений директору ЦНБ, видатному вітчизняному бібліотекознавцю К. І. Рубинському (1860–1930), та книга «История Центральной научной библиотеки (1805–1917)»; під її керівництвом систематичний каталог ЦНБ був переведений на бібліотечно-бібліографічну класифікацію (ББК), та вона особисто створила та вела алфавітно-предметний покажчик до нього; впровадила заняття з підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки; організувала та беззмінно очолювала клуб книголюбів ЦНБ «Пошук».

Крім того, Віра Карапетівна укладала бібліографічні покажчики, систематизувала нову літературу та редагувала систематичний каталог, робила виставки, виявляла у фонді ЦНБ рідкісні видання та видання з автографами та формувала відповідні колекції. Різноманітність занять була пов'язана не тільки зі специфікою її роботи у конкретний час, але і з її особистими прагненнями та незаспокоєнністю.

Народилася В. К. Мазманьянц 5 січня 1919 р. в Харкові в родині профспілкового робітника. Після закінчення в 1937 р. середньої школи вступила на філологічний факультет Харківського державного університету, але почалася війна, і Віра тільки встигла здати екзамени за 4-й курс. З родиною вона евакуювалася в Казахстан, і тільки після звільнення Харкова, змогла завершити навчання.

1945 р., після закінчення філологічного факультету ХДУ, вона влаштувалася у Центральну наукову бібліотеку на тимчасову роботу з переобліку фондів, що постраждали в період німецької окупації.

Віра Карапетівна так згадувала про початок своєї діяльності у ЦНБ: «Частина працівників звіряла книги з інвентарними книгами в книгосховище, а інша частина звіряла інвентарі з алфавітним каталогом. Мені подобалося працювати в книгосховищі з «живими» книгами, хоча там був страшний холод. Я одягала на себе «сто одежинок» – хустки, ваянки, рукавички, кофти, – і це давало можливість витримати цілий робочий день в холодному книгосховищі. Тоді я полюбила старе книгосховище (так називалося старе дерев'яне сховище на відміну від нового, 1902 року, металевого). Полюбила його красиві стелажі, драбинки, переходи, балюстради і вважала за краще там мерзнути. <...> Коли переоблік був закінчений, тимчасовий штат був звільнений, і тільки Тетяну Федорівну Мещерякову і мене взяли на постійну роботу. Я була прийнята в бібліографічний відділ – бібліографом щойно створеного довідкового бюро і бібліографом з філологічних наук» [7, с. 22–23, рос. мовою].

У цей час функціями науково-бібліографічного відділу були систематизація літератури, ведення систематичного каталогу, виставкова робота, чергування у довідковому бюро. У всіх цих сферах діяльності Віра Карапетівна зарекомендувала себе з кращої сторони, і вже через два роки її призначили вченим секретарем ЦНБ. На цій посаді вона працювала 20 років, не полишаючи роботу бібліографа.

Тоді, з ініціативи директора ЦНБ Л. І. Гуревича, були запроваджені бібліотечно-бібліографічні заняття зі студентами. «Ми це почали в найперші післявоєнні роки одними з перших в країні» [7, с. 24]. Як вчений секретар Віра Карапетівна і займалася їхньою організацією, підключивши до роботи працівників науково-бібліографічного відділу.

В. К. Мазманьянц також привезла з Москви ідею занять з підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки. Їхня організація стала її постійним обов'язком. Вона й сама проводила заняття з новими співробітниками. Розповідала історію ЦНБ, завжди говорила про К. І. Рубинського. Пізніше разом з бібліографом М. Г. Швалбом вони утворили біобібліографічний нарис, присвячений бібліотекознавцю [5]. «І це була перша ластівка, яка вивільнила ім'я Рубінського із забуття» [7, с. 25].

З того часу Віра Карапетівна постійно займалася історією ЦНБ. Писала невеликі статті, інформаційні замітки в журнали та газети до ювілейних дат, про книжкові знахідки, раритети, виставки. І як підсумок – з'явилася книга «История Центральной научной библиотеки Харьковского университета (1805–1917)», написана у співавторстві з істориками (видана у 1992 р.) [4].

На початку 1960-х рр. важливою подією в діяльності ЦНБ був переїзд у нову будівлю, в колишній Будинок проектів, який після війни був відбудований саме під університет. В. К. Мазманьянц була членом технічної комісії та керувала перевезенням книг зі старої будівлі у нову. «Пам'ятаю, коли ми заповнили останній ящик, ми вклали в нього великий аркуш паперу, на якому написали величезне «Ура!». Потім нам розповідали, що коли цей

ящик прибув в нове книгосховище, і його відкрили, по всій будівлі університету рознеслося гомове «Ура!» [7, с. 30].

У 1967 р. довідковий відділ (деякий час так називався науково-бібліографічний відділ) був реорганізований. Ведення систематичного каталогу і систематизація літератури (тільки книг, без журнальних статей) стали функцією створеного у відділі наукової обробки літератури сектора систематизації. І Вірі Карапетівні доручили керувати новим сектором. Там вона працювала 30 років, окрім декількох (1979–1982 рр.), коли була заступником директора ЦНБ.

Але більш детально слід розповісти про найважливіше досягнення В. К. Мазманьянц. Віра Карапетівна так написала про це у своїх споминах: «Одного разу, отримавши партію нових журналів, стала читати статтю акад. А. І. Білецького в журналі «Радянське літературознавство». Серед завдань, які він ставив перед українськими літературознавцями, було виявлення і опис «славозвісної бібліотеки Стефана Яворського в Харкові». І я подумала тоді: «Якщо вона в Харкові, то може бути в наших фондах». Нікому нічого не кажучи, зірвалася з місця і помчала в книгосховище, де стояли стародруки. І треба ж! Перша книга, яку я зняла з полиці, виявилася з бібліотеки С. Яворського! Я стала переглядати всі книги і виявила тоді 245 книг. Написала про це в газету «Радянська культура». Потім написала ще в різні газети. Цим зацікавилися на телебаченні, а також харківські кінодокументалісти. Вони зняли короткий фільм. Він пройшов і по харківському телебаченню, і по союзному».

Коли про це дізналися в Інституті філософії Академії наук УРСР, запросили написати про цю подію в часописі «Філософська думка», та разом з доц. Ф. Й. Луцькою В. К. Мазманьянц надрукувала там статтю про бібліотеку С. Яворського у фондах ХДУ [2]. Пізніше ще одна їхня стаття з тієї ж теми була надрукована у виданні «Книга: исследования и материалы» (Москва, 1995, сб. 70) [1].

Творчий доробок В. К. Мазманьянц налічує близько 100 друкованих праць. Це і бібліотекознавчі публікації, і бібліографічні покажчики. Серед останніх слід назвати фундаментальні праці «Шевченкознавство в Харківському університеті» (1971 р., перевиданий 1989 р.), «Каталог диссертаций, защищенных в Харьковском университете в 1971–1980 гг.» (1991 р.; обидва у співавторстві), покажчики, присвячені професорам Харківського університету – історику та болгарському громадському діячеві М. С. Дринову (1985 р., перевиданий у Софії в 1990 р.), фізику Я. Є. Гегузіну (1988 р.), інші персональні посібники: «Иван Петрович Павлов, 1849–1936: К 100-летию со дня рождения» (1949 р.), «Ф. М. Достоевский: Указатель прижизненных изданий в фондах ЦНБ» (1971 р.) та ін. В «Ученых записках Харьковского университета» була надрукована бібліографічна замітка про перше видання «Слова о полку Игореве» в фондах ЦНБ [6].

У 1992 р., як їй здавалося, тимчасово, В. К. Мазманьянц переїхала до доньки у м. Мельбурн (Австралія) – допомогти їй ростити онука. Але доля так склалася, що повернутися вона вже не змогла. Тим не менш, коли в Харківському університеті в 1995 р. була утворена премія імені бібліотекознавця К. І. Рубинського, заслуги Віри Карапетівни були відзначені: вона стала почесним лауреатом цієї премії «за значний внесок у розвиток українського бібліотекознавства та бібліографії».

Мешкаючи в Австралії, Віра Карапетівна вела насичене інтелектуальне життя: брала участь в різних культурних заходах, відвідувала бібліотеки. В одному з листів до колег вона писала: «Самая моя большая отрада – это виды и русские книги. Записалась во все библиотеки, где они есть. И самое большое развлечение – походы в библиотеку. Прихожу и всё забываю. Дышу библиотечным воздухом, читаю, занимаюсь, и даже не могу удержаться, чтобы не привести в порядок расстановку книг на полке».

Живучи на іншому континенті, Віра Карапетівна написала спомини про ЦНБ, що були надруковані спочатку в скороченому вигляді в газеті

«Харківський університет», а потім у біобібліографічному покажчику, присвяченому її 90-річчю [7].

Останній рік життя Віри Карапетівни виявився трагічним: від тяжкої хвороби померла її дочка. Через рік, 19 грудня 2011 р. не стало її самої.

Бібліотека пам'ятає одну з найкращих своїх співробітниць, і в цьому році, відзначаючи 100-річчя від дня її народження, згадуючи про неї з любов'ю та вдячністю, підготувала виставку та готує збірку матеріалів (бібліографічний покажчик, основні статті, спомини, листи, статті про неї тощо), присвячені Вірі Карапетівні Мазманьянц.

Література

1. Луцкая Ф. И. Судьба библиотеки Стефана Яворского / Ф. И. Луцкая, В. К. Мазманьянц // Книга : исслед. и материалы. – Москва, 1995. – Сб. 70. – Разд. 6 : Библиофилия. – С. 194–199.
2. Луцька Ф. Й. Бібліотека С. Яворського у книжкових фондах Харківського університету / Ф. Й. Луцька, В. К. Мазманьянц // Філософ. думка. – 1986. – № 4. – С. 82–86.
3. Мазманьянц В. К. «Вновь пережила всё былое...» : [воспоминания о ЦНБ ХГУ] / В. К. Мазманьянц // Віра Карапетівна Мазманьянц – бібліотекар, бібліограф, книгознавець : (До 90-річчя з дня народження). – Харків, 2008. – С. 20–47.
4. Мазманьянц В. К. История Центральной научной библиотеки Харьковского университета (1805–1917) / В. К. Мазманьянц, Б. П. Зайцев, С. М. Куделко. – Харьков : ХГУ, 1992. – 73 с., 5 л. ил.
5. Мазманьянц В. К. Костянтин Іванович Рубинський : [нарис життя і діяльності директора ЦНБ, 1895–1930 рр.] / В. К. Мазманьянц, М. Г. Швалб // Бібліотекознавство та бібліографія. – 1974. – Вип. 15. – С. 128–134.
6. Мазманьянц В. К. Экземпляры первого издания «Слова о полку Игореве» в фондах Центральной научной библиотеки Харьковского государственного университета им. А. М. Горького : (библиогр. заметка)

/ Н. П. Жинкин, В. К. Мазманьянц // Учен. зап. Харьков. ун-та. – 1959. – Т. 101: Тр. филол. ф-та. – Т. 7. – С. 315–317.

7. Віра Карапетівна Мазманьянц – бібліотекар, бібліограф, книгознавець : (До 90-річчя з дня народження) : [нарис життя і діяльності В. К. Мазманьянц ; бібліогр. покажч. ; спомини В. К. Мазманьянц] / вступ. ст. І. К. Журавльової ; уклад. бібліогр. покажч. С. Б. Глибицька ; наук. ред. Н. М. Березюк ; бібліогр. ред. Ю. Ю. Полякова. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 60 с.